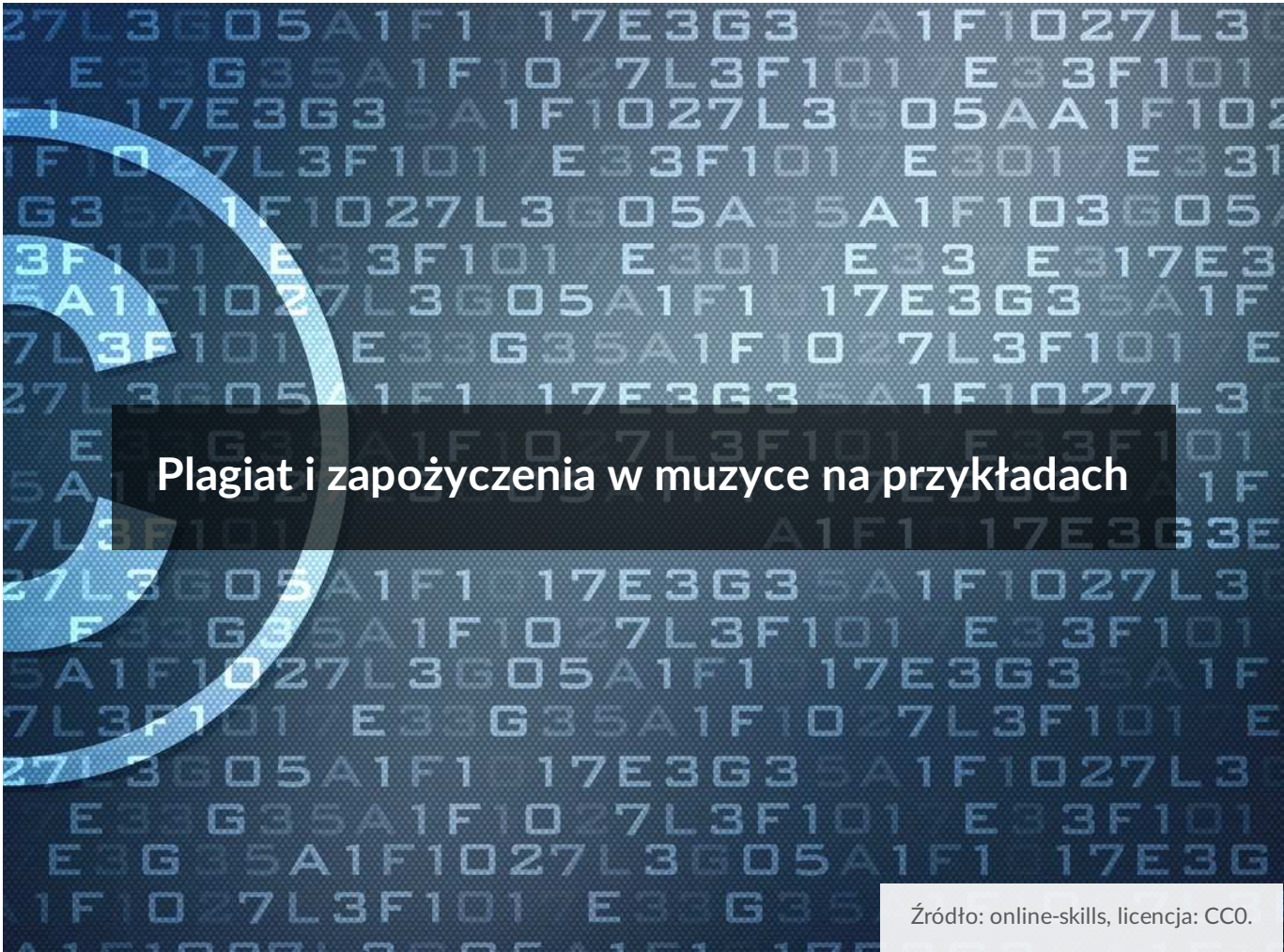

Plagiat i zapożyczenia w muzyce na przykładach

- [Plagiat i zapożyczenia w muzyce na przykładach](#)

Plagiat i zapożyczenia w muzyce na przykładach

Źródło: online-skills, licencja: CCO.

Ważne daty

1894-1914 – powstanie cyklu *53 Studiów na tle Etiud Chopina* autorstwa Leopolda Godowskiego

1897-1902 – Powstanie *II Symfonii* Charlesa Ivesa

1918 – założenie Związku Autorów i Kompozytorów Scenicznych (ZAiKS)

1966 – powstanie *Musique pour les soupers du roi Ubu* Bernda Aloisa Zimmermanna

1968 – premiera *Sinfonii* Luciana Beria

2008 – performance GEMA-Aktion Johannes Kreidler

4 lutego 1994 – uchwalenie Ustawy o prawie autorskim i prawach pokrewnych

Scenariusz lekcji dla nauczyciela.

Źródło: online-skills, licencja: CC0.

III. Tworzenie wypowiedzi związanych z historią i kulturą muzyczną. Uczeń: wypowiada się w formie ustnej (np. dyskusja, prezentacja, debata) i/lub pisemnej (np. esej, referat) o dziełach muzycznych w oparciu o podstawową terminologię.

Nauczysz się

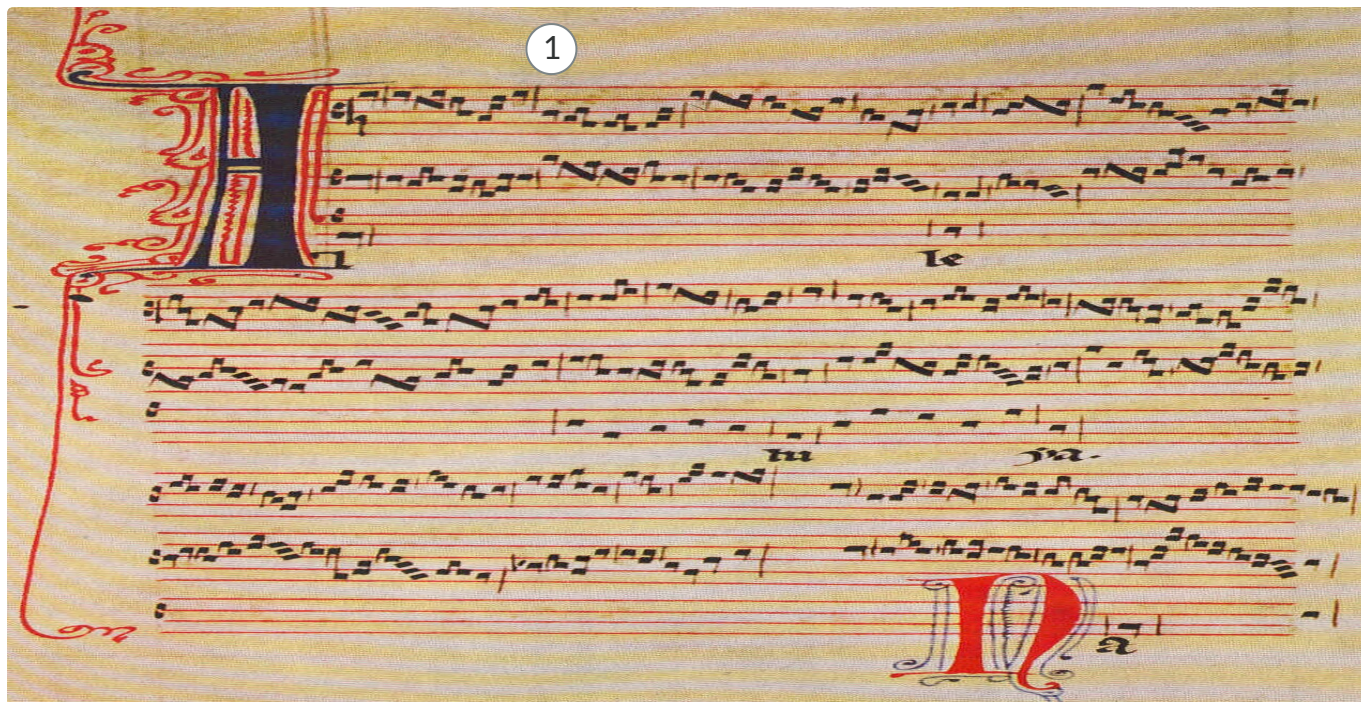
przedstawiać techniki muzyczne polegające na zapożyczeniu i cytacie: technika parodii, kontrafaktura, technika collage'u;

wyjaśniać, czym jest dopuszczony użytek utworu muzycznego;

definiować terminy: kradzież własności intelektualnej, plagiatu, cytatu, opracowania, zapożyczenia.

Zapożyczenia w muzyce dawnych epok – technika parodii i kontrafaktura

Choć dzisiejszy świat showbiznesu co rusz rozgrzewają głośne procesy o [plagiat](#) nielegalne wykorzystanie cudzych utworów, to zjawisko zapożyczania – bez pytania autora o zgodę – istniało w muzyce od najdawniejszych czasów. O opracowywaniu cudzych utworów mówić możemy, gdy tylko kompozytorzy przestali być anonimowi i zaczęli zapisywać swoje dzieła, zatem od epoki Szkoły Notre Dame, gdzie Perotinus dopisywał trzeci głos do dwugłosowych organów swojego mistrza, Leoninusa.

1

Perotinus – kompozytor francuski działający w Paryżu przy katedrze Notre-Dame i największy twórca związanej z nią Szkoły Notre-Dame.

Perotinus, „Alleluia nativitas” wikipedia.org, CC BY 3.0

W epoce renesansu wykorzystywanie cudzych utworów stało się niezwykle powszechne i oznaczało często wyraz szacunku dla cytowanego kompozytora. Wtedy też zaczęto mówić o tzw. [technice parodii](#), czyli użyciu w kompozycji całych fragmentów innego wielogłosowego utworu (cudzego lub własnego). W technice tej przodowali przedstawiciele szkoły flamandzkiej. Przykładem takiego dzieła może być *Missa Fortuna desperata* Josquina des Presa bazująca na trzygłosowej pieśni Antoine’a Busnoisa *Fortuna desperata*.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DBcsmvOza>

Josquin des Pres, „Missa Fortuna desperata”, online-skills, CC BY 3.0

Josquin des Pres, „Missa Fortuna desperata”, online-skills, CC BY 3.0

Utwór: Josquin des Pres, „Missa Fortuna desperata”. Kompozycja posiada umiarkowane tempo. Cechuje się spokojnym charakterem.

Inną powszechną techniką muzycznego *recyclingu*, czyli wykorzystywania jednych dzieł do innych celów niż oryginalne zamierzenia autora, była [technika kontrafaktury](#). Polegała ona na podkładaniu do utworu wokalnemu innego tekstu, co często całkowicie zmieniał charakter kompozycji. Praktykę taką stosowali często średniowieczni trubadurzy lub minesingerzy, w pieśniach religijnych umieszczając świeckie teksty. Technika ta stała się też popularna w epoce reformacji, gdy teksty łacińskie zaczęto zastępować tekstami w językach narodowych.

Co ciekawe, pojęcie kontrafaktury, w całkowicie zmienionym znaczeniu, pojawiło się ponownie w historii muzyki w latach 40. XX w., w jazzie, a konkretnie wśród twórców bebopu. Wówczas terminem tym oznaczano wykorzystanie schematu harmonicznego, zaczerpniętego z innego utworu, do nowej kompozycji. Przykładem takiej techniki jest utwór *Ornithology* Charlie'ego Parkera, bazujący na standardzie *How High the Moon*.

Słynne przykłady zapożyczeń w muzyce, cytaty – forma wariacji i fantazji opartych na tematach z innych dzieł

Najpopularniejszą formą muzyczną opartą często na cytacie z cudzego dzieła pozostają wariacje. Choć kompozytorzy pisali je często do tematów własnych, to szczególnie atrakcyjne wydawały się te nawiązujące do muzyki innych twórców. Jednym z najbardziej wyeksploatowanych pod tym względem utworów pozostaje (sam zresztą napisany w formie wariacji) *Kaprys nr 24* Nicola Paganiniego. Wariacje oparte na temacie zaczerpniętym z tego kaprysu odnaleźć możemy w twórczości takich kompozytorów, jak Johannes Brahms czy Witold Lutosławski. Sergiusz Rachmaninow jest natomiast autorem *Fantazji* wykorzystującej główny temat kaprysu.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DBcsmvOza>

Nicola Paganini, „Kaprys nr 24”, online-skills, CC BY 3.0

Utwór: Nicola Paganini, „Kaprys nr 24”. Kompozycja posiada umiarkowane tempo. Cechuje się spokojnym charakterem.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DBcsmvOza>

Utwór: Witold Lutosławski, „Wariacje na temat Paganiniego”. Kompozycja posiada szybkie tempo. Cechuje się żywiołowym charakterem.

Epoka romantyzmu i coraz bardziej *rozbuchana* wirtuozeria wykonawców z jednej strony, a miłość słuchaczy do opery z drugiej powodowały, że kompozytorzy zaczęli łączyć w utworach te dwa światy, tworząc fantazje oparte na tematach zaczerpniętych z popularnych oper. Utwory te zawierały melodie najsłynniejszych arii, duetów lub partii instrumentalnych, stawiając jednocześnie przed wykonawcą ogromne wyzwania techniczne. Jedną ze słynnych kompozycji tego typu jest *Fantazja* na tematy z opery Faust Charlesa Gounoda op. 20 skomponowana przez Henryka Wieniawskiego.

1

Leopold Godowski – amerykański pianista, kompozytor i pedagog.

Leopold Godowski, online-skills, CC BY 3.0

Wielcy wirtuozi często tworzyli też własne – jeszcze bardziej wymagające technicznie – opracowania wirtuozowskich utworów. Chętnie przerabianym cyklem są *Etiudy* op. 10 i op. 25 Fryderyka Chopina, same w sobie uważane przecież za *niewykonalne*.

W XX w. po dzieła Chopina sięgnęli m. in. dwaj pianiści – Leopold Godowski i Marc-André Hamelin. Szczególnie znane są opracowania etiud pierwszego z artystów – Godowski w latach 1894–1914 napisał ich aż 53 – niektóre z utworów Chopina przekształcając na kilka sposobów, a nawet w jednej kompozycji kompilując kilka innych. Występujący współcześnie pianista, Hamelin, idąc za przykładem Godowskiego, również stworzył własne opracowania etiud Chopina.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DBcsmvOza>

Chopin-Godowsky, Etiuda nr 31, a-moll (za Op. 25 No. 4), online-skills, CC BY 3.0

Utwór: Chopin-Godowsky, „Etiuda nr 31, a-moll (za Op. 25 No. 4)”. Kompozycja posiada szybkie tempo. Cechuje się żywiołowym charakterem.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DBcsmvOza>

Fryderyk Chopin, „Etiuda” op. 25 nr 4

Utwór: Fryderyk Chopin, „Etiuda” op. 25 nr 4. Kompozycja posiada szybkie tempo. Cechuje się żywiołowym charakterem.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DBcsmvOza>

Fryderyk Chopin, „Etiuda a-moll”, op. 10 nr 2

Utwór: Fryderyk Chopin, „Etiuda a-moll”, op. 10 nr 2. Kompozycja posiada szybkie tempo. Cechuje się żywiołowym charakterem.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DBcsmvOza>

Fryderyk Chopin, „Etiuda” op. 25 nr 11, online-skills, CC BY 3.0

Utwór: Fryderyk Chopin, „Etiuda” op. 25 nr 11. Kompozycja posiada zróżnicowane tempo zmieniające się w trakcie utworu. Cechuje się żywiołowym charakterem.

Nagranie dostępne pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/DBcsmvOza>

Utwór: Marc-André Hamelin, „Étude No. 1”, triple Étude (after Chopin/op. 10 no. 2, op. 25 no. 4 and op. 25 no. 11, combined). Kompozycja posiada umiarkowane tempo. Cechuje się żywiołowym charakterem.

Zjawisko collage’u muzycznego w XX w. – przykłady z twórczości Charlesa Ivesa, Luciana Beria, Bernda Aloisa Zimmermanna

XX w. przyniósł muzyce i sztuce w ogóle wiele nietypowych form i środków wyrazu. Techniką zaczerpniętą przez kompozytorów ze sztuk plastycznych stał się *collage* (kolaż), który polegał na łączeniu w całość pozornie niepasujących elementów – w tym często cytatów i fragmentów innych dzieł. Jednym z pierwszych tego typu przykładów była *II Symfonia* Charlesa Ivesa, pisana w latach 1897–1902, w której kompozytor zawarł zarówno melodie folkowych amerykańskich pieśni, jak również cytaty z klasyki, m. in.: *V Symfonii* Beethovena, *Tristana i Izoldy* Wagnera, *I Symfonii* Brahmsa.

Zjawisko cytowania i kompilacji tekstów kultury w II połowie XX w. wiązało się ze zjawiskiem postmodernizmu, który skupiał się na przetwarzaniu już istniejącego materiału. Na gruncie teorii literackich powstało pojęcie [intertekstualność](#), czyli odnoszenie się w dziele – poprzez cytaty i aluzje – do innych tekstów kultury. Zjawisko to można też przełożyć na muzykę, chociażby do dwóch kompozycji powstałych w latach 60. W 1966 r. niemiecki kompozytor, Bernd Alois Zimmermann, napisał muzykę do baletu *Musique pour les soupers du roi Ubu*. Utwór ten jest *składanką przebojów muzyki poważnej*: Bacha, Beethovena, Schuberta, Wagnera, Berlioza, Strawińskiego, Czajkowskiego oraz muzyki współczesnych kompozytorów twórców: Henze, Stockhausena, Dallapiccoli, samego Zimmermanna, a także jazzowych improwizacji. Cytaty są ze sobą zestawione w często zabawny, nieoczywisty sposób – Czajkowski spleta się tu z Wagnerem, a Bach ze wstawkami jazzowymi.

Drugi przykład muzycznego collage’u stworzył w 1968 r. włoski kompozytor, Luciano Berio, w III części swojej *Sinfonii*. Całe to ogniwo oparte jest w całości na Scherzu z *II Symfonii* Gustava Mahlera, na tle którego rozbrzmiewają liczne cytaty z twórczości

Debussy'ego, Ravela, Strawińskiego, Hindemitha, Schönberga, Berga, Weberna, Stockhausena, Bouleza.

Polecenie 1

Poszukaj w internecie zapisu wideo koncertu, prezentującego utwór [Luciano Berio](#).
Sinfonia, część III *In ruhig fliessender Bewegung*

Do ekstremum technikę collage'u doprowadził w ostatnich latach współczesny kompozytor Johannes Kreidler. Jego *GEMA-Aktion* była nie tylko utworem – 30-sekundową kompilacją cytatów z 70 200 różnych utworów – ale przede wszystkim wielkim performancem skierowanym przeciwko instytucji stojącej na straży praw autorskich w Niemczech – tzw. GEMA. Kompozytor według prawa zmuszony był wypełnić formularz dotyczący każdego użytego cytatu, co w efekcie spowodowało, że artysta przywiózł do siedziby GEMA całą ciężarówkę takich formularzy.

Pojęcie plagiatu i prawo cytatu – Ustawa o prawie autorskim i prawach pokrewnych

O ile wcześniejsze bezprawne wykorzystania fragmentów cudzych dzieł mogły wzbudzać jedynie spory wśród kompozytorów, to w XX w. zaczęto prawnie regulować zakres prawa autorskiego oraz wyjaśniono, gdzie kończą się granice dozwolonego cytowania i opracowywania cudzych dzieł. W Polsce już w 1918 r. powstał Związek Autorów i Kompozytorów Scenicznych, którzy postanowili wspólnie bronić swoich interesów. Współcześnie instytucja ta przekształciła się w Stowarzyszenie Autorów ZAiKS i jest jedną z najważniejszych w Polsce organizacji zbiorowego zarządzania prawami autorskimi.

4 lutego 1994 r. uchwalono Ustawę o prawie autorskim i prawach pokrewnych, która reguluje zakres dozwolonego użytku cudzych dzieł, a także informuje o zakresie praw autorskich i konsekwencjach ich łamania. W ustawie możemy przeczytać m. in. o warunkach cytowania cudzego dzieła:

Art. 29: Wolno przytaczać w utworach stanowiących samoistną całość urywki rozpowszechnionych utworów oraz rozpowszechnione utwory plastyczne, utwory fotograficzne lub drobne utwory w całości, w zakresie uzasadnionym

celami cytatu, takimi jak wyjaśnianie, polemika, analiza krytyczna lub naukowa, nauczanie lub prawami gatunku twórczości.

Art. 34: Można korzystać z utworów w granicach dozwolonego użytku pod warunkiem wymienienia imienia i nazwiska twórcy oraz źródła. Podanie twórcy i źródła powinno uwzględniać istniejące możliwości. Twórcy nie przysługuje prawo do wynagrodzenia, chyba że ustawa stanowi inaczej.

Art. 35. Dozwolony użytek nie może naruszać normalnego korzystania z utworu lub godzić w słuszne interesy twórcy.

1

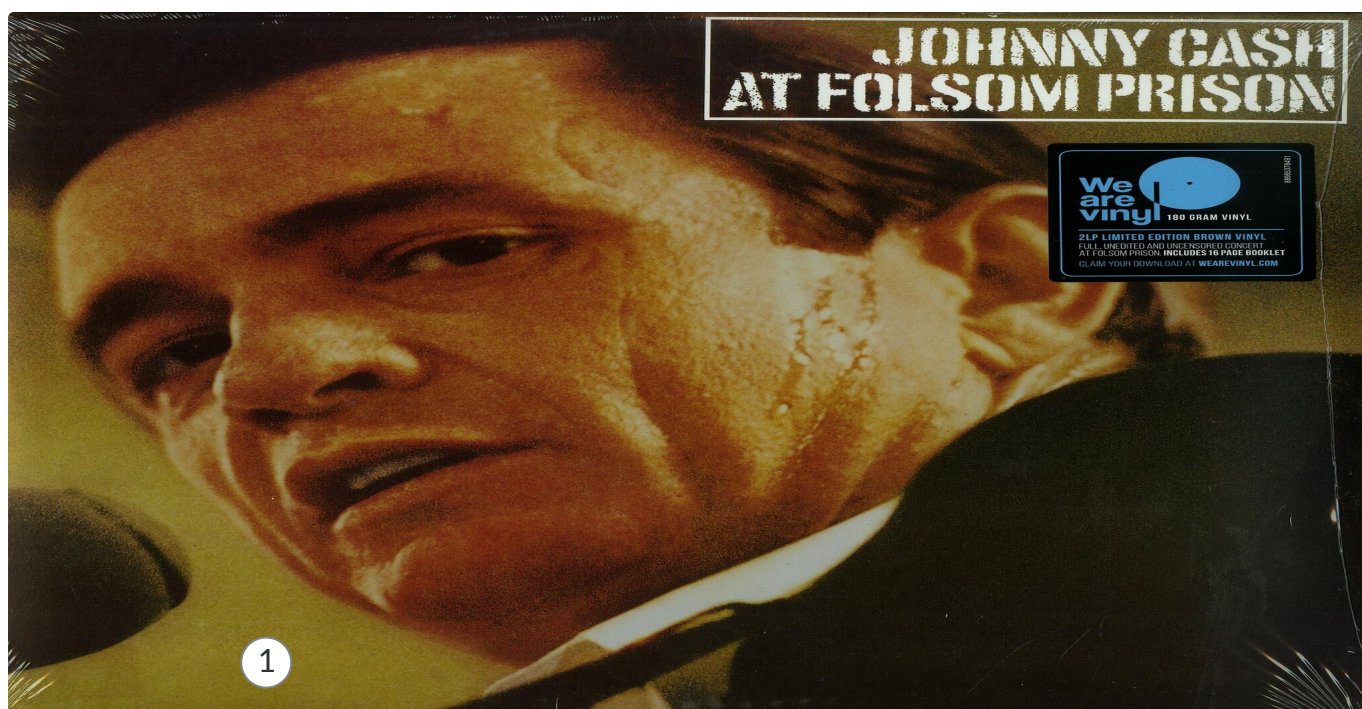
Informowaniem o zasadach prawa autorskiego i dozwolonego użytku oraz o tym, jak korzystać z kultury z legalnych źródeł zajmuje się również od kilku lat w Polsce Fundacja Legalna Kultura.

Legalna Kultura, online-skills, domena publiczna

Zjawisko coveru w muzyce popularnej, słynne procesy o plagiat w muzyce

Procesy o plagiat, czyli przywłaszczenie sobie autorstwa cudzego utworu, i jego sądowe orzeczenie, mogą przynieść artystom ogromne straty finansowe, zwłaszcza w branży rozrywkowej, gdzie na przebojach zarabia się wielkie pieniądze. Przekonało się i nadal przekonuje wielu artystów, gdyż świat showbiznesu co chwilę rozgrzewają kolejne głośne procesy o plagiat. W ostatnich latach szczególnie głośny stał się przypadek piosenkarki Shakiry, której piosenkę *Loca* sąd uznał za plagiat utworu mało znanego dominikańskiego piosenkarza, Ramona Ariasa Vazqueza. Proces o plagiat przegrał również słynny amerykański bard, Johnny Cash, który zaczerpnął kilka wersów *Folsom Prison Blues* z kompozycji Gordona Jenkinsa. Ciekawy był natomiast wynik sporu między Leonardem Cohenem, który zarzucał plagiat Leo Sayerowi. Sąd uznał jednak, że podobieństwo piosenek obu wykonawców – *Famous Blue Raincoat* i *When I Need You* – wynika z wykorzystania popularnego muzycznego motywu i równie dobrze można by doszukiwać się go w muzyce Schuberta.

Na polskim gruncie nietypowo zakończył się proces o plagiat dotyczący grupy Brathanki. Okazało się, że słynne *Czerwone korale*, a także trzy inne piosenki zostały napisane przez węgierskiego kompozytora, Ferencza Sabo. Poza rekompensatą finansową zespół zaprosił autora do wspólnych występów.

1

Leo Sayer – angielski piosenkarz, kompozytor i instrumentalista (gitara, harmonijka ustna).

Leo Sayer, okładka albumu „When I need You”, anjasvinyl.nl, CC BY 3.0

Zadania

Ćwiczenie 1

Technika stosowana od epoki renesansu polegająca na wykorzystaniu w nowej kompozycji innych utworów wielogłosowych to:

☐ technika wariacyjna

☐ technika parodii

☐ collage

Ćwiczenie 2

Autorskie prawa majątkowe:

- ☐ wygasają 50 lat po śmierci twórcy.
- ☐ są niezbywalne.
- ☐ mogą przejść na inne osoby na drodze dziedziczenia.

Ćwiczenie 3

Przyporządkuj nazwiska kompozytorów do stworzonych przez nich opracowań i wariacji:

Leopold Godowsky

53 Studia na tle Etiud Chopina

Witold Lutosławski

Wariacje na temat Paganiniego na dwa fortepiany

Henryk Wieniawski

Fantazja na tematy z opery Faust Charlesa Gounoda op. 20

Ćwiczenie 4

Pod terminem *kontrafaktura* rozumiemy:

- ☐ Technikę jazzową, wykorzystującą schemat harmoniczny innej kompozycji.
- ☐ Wykorzystanie cudzej kompozycji wielogłosowej w nowym utworze.
- ☐ Zamianę tekstu w istniejącym utworze wokalnym.

Ćwiczenie 5

Wstaw w puste rubryki odpowiednie pojęcie.

- Celowe i bezprawne przypisanie sobie autorstwa cudzego utworu. Jest określany jako *kradzież intelektualna* i jako złamanie prawa autorskiego, w tym autorskich praw majątkowych, podlega karze.

- Technika kompozytorska rozpowszechniona w renesansie, polegająca na wykorzystaniu w kompozycji materiału muzycznego z innego utworu wielogłosowego (własnego lub cudzego).

- Nowe opracowanie utworu, przeboju innego wykonawcy. Pojęcie stosowane w muzyce popularnej.

- Technika stosowana w jazzie nowoczesnym (od bebopu) polegająca na wykorzystaniu w nowym utworze schematu harmonicznego innej kompozycji.

Technika parodii

Cover

Kontrafaktura

Plagiat

Ćwiczenie 6

Zaznacz cechy autorskich praw osobistych:

☐ wygasają 70 lat po śmierci twórcy.

☐ pozwalają autorowi zdecydować o pierwszym udostępnieniu utworu publiczności.

☐ uprawniają do podpisania utworu własnym imieniem i nazwiskiem.

Ćwiczenie 7

Przypisanie sobie autorstwa cudzego utworu lub wprowadzenie w błąd co do jego autorstwa to:

☐ plagiat

☐ cytat

☐ cover

Polecenie 2

Posłuchajcie dwóch piosenek – powstałej w 1971 r. *Famous Blue Raincoat* Leonarda Cohena i *When I Need You* Leo Sayera z 1977 r., a następnie spróbujcie rozwiązać spór o plagiat. Zauważcie jakie fragmenty piosenek są podobne, zwróćcie szczególną uwagę na melodię oraz harmonię i zastanówcie się, czy późniejsza piosenka jest plagiatem. W razie decyzji o plagiacie, możecie również zasądzić wysokość odszkodowania.

Polecenie 3

Wspólnie z klasą wybierzcie piosenkę, którą wszyscy znają – najlepiej taką, do której wygasły już majątkowe prawa autorskie – i spróbujcie razem napisać do niej nowy tekst dotyczący Waszych aktualnych problemów szkolnych. Pamiętajcie o prozodii tekstu – liczba sylab i akcenty nowego tekstu muszą być zgodne z muzyką.

Słownik pojęć

Cover

nowe opracowanie utworu, przeboju innego wykonawcy. Pojęcie stosowane w muzyce popularnej.

Intertekstualność

pojęcie pochodzące z literaturoznawstwa, oznacza powiązanie tekstu z innymi dziełami kultury i sztuki, nawiązywanie do innych utworów, np. przez cytaty lub aluzje.

Kontrafaktura

1. Praktyka stosowana w muzyce od czasów średniowiecza, polegająca na zastąpieniu tekstu w utworze muzycznym innym (najczęściej tekstu religijnego tekstem świeckim). Bardzo popularna w okresie reformacji, gdy teksty łacińskie zastąpiono tekstami w językach narodowych. 2. Technika stosowana w jazzie nowoczesnym (od bebopu) polegająca na wykorzystaniu w nowym utworze schematu harmonicznego innej kompozycji.

Plagiat

celowe i bezprawne przypisanie sobie autorstwa cudzego utworu. Jest określany jako „kradzież intelektualna” i jako złamanie prawa autorskiego, w tym autorskich praw majątkowych, podlega karze.

Technika parodii

technika kompozytorska rozpowszechniona w renesansie, polegająca na wykorzystaniu w kompozycji materiału muzycznego z innego utworu wielogłosowego (własnego lub cudzego).

Źródło:

encyklopedia.pwn.pl

Biblioteka muzyczna

Niccolò Paganini, „Kaprys nr 24”, online-skills, CC BY 3.0

Nicolo Paganini, „Kaprys nr 24”, online-skills, CC BY 3.0

2	Witold Lutosławski, „Wariacje na temat Paganiniego” na dwa fortepiany, online-skills, CC BY 3.0 Witold Lutosławski, „Wariacje na temat Paganiniego” na dwa fortepiany, online-skills, CC BY 3.0
3	Chopin-Godowsky, Etiuda nr 31, a-moll (za Op. 25 No. 4), online-skills, CC BY 3.0 Chopin-Godowsky, Etiuda nr 31, a-moll (za Op. 25 No. 4), online-skills, CC BY 3.0
4	Fryderyk Chopin, „Etiuda” op. 25 nr 4 Fryderyk Chopin, „Etiuda” op. 25 nr 4
5	Fryderyk Chopin, „Etiuda a-moll”, op. 10 nr 2 Fryderyk Chopin, „Etiuda a-moll”, op. 10 nr 2
6	Fryderyk Chopin, „Etiuda” op. 25 nr 11, online-skills, CC BY 3.0 Fryderyk Chopin, „Etiuda” op. 25 nr 11, online-skills, CC BY 3.0
7	Marc-André Hamelin, „Étude No. 1”, triple Étude (after Chopin/op. 10 no. 2, op. 25 no. 4 and op. 25 no. 11, combined), online-skills, CC BY 3.0 Marc-André Hamelin, „Étude No. 1”, triple Étude (after Chopin/op. 10 no. 2, op. 25 no. 4 and op. 25 no. 11, combined), online-skills, CC BY 3.0
8	Josquin des Pres, „Missa Fortuna desperata”, online-skills, CC BY 3.0 Josquin des Pres, „Missa Fortuna desperata”, online-skills, CC BY 3.0